

Галина МАЦЮК¹

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID 0000-0001-8601-4742

Про лінгвістичні показники взаємодії *мова – культура* на прикладі аналізу польсько-українського пограниччя XV-XIXст.

Вступ

Минуле століття привнесло важливі результати в осмислення зв'язків між мовою та культурою: мову розглядають як когнітивну систему, як дію чи соціальну практику, культуру ж як когнітивну, символічну чи соціальну системи. Однак узагальнення цього питання в широкому контексті тривалий час не було, щойно в колективній праці *The Routledge Handbook of Language and Culture*, як вважають її автори, представники різних шкіл і традицій у мовознавстві вперше систематизували підходи до аналізу взаємодії мови та культури². Як свідчить проблематика праці, зв'язки між мовою, культурою і мисленням (цю категорію треба обов'язково імпліцитно чи експліцитно враховувати) проважують нові аспекти аналізу в різних дисциплінах або наукових напрямках, наприклад, в когнітивній лексикології, когнітивній лінгвістиці, лінгвістичній антропології, етнопрагматиці, етносемантиці, етносинтаксисі, культурній семіотиці, культурній лінгвістиці (новий напрям у західному мовознавстві) чи соціолінгвістиці.

Дійсно, вивчення мови та культури – одне із традиційних питань соціолінгвістики³. У ній сьогодні, на думку західних спеціалістів, відбувається

---

¹ Галина Мацюк – мовознавець, професор кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка, h_matsyuk@yahoo.com

² F. Sharifian, *Language and Culture: Overview* [in:] *The Routledge Handbook of language and culture*, F. Sharifian (ed.), London – New York 2015, p. 17.

³ John J. Gumperz, J. Cook-Gumperz, *Studing, Language, Culture and Society: Sociolinguistics or Linguistics Anthropology* [in:] „Journal of sociolinguistics”, vol 12, issue 4, 2008, p. 532-545.

зміна парадигм від інтерактивної соціолінгвістики до соціального конструювання. Перша розглядає мову як соціальну взаємодію, а культуру, навпаки, як джерело непорозуміння; соціальне ж конструювання постає як аналіз використання мови для досягнення цілей мовців, для вияву ідентичностей, коли в центрі уваги соціальна взаємодія та гендерна чи станова належність носіїв тощо⁴. Взаємодія мови та культури в українській історичній соціолінгвістиці – невивчене питання (у мовознавстві її предметне поле аналізу почало формуватися нещодавно⁵).

У статті взаємодію мови та культури розгляну на прикладі культури пограниччя. Як факти її реалізації беру для прикладу онімні системи українців та поляків, які проживали на територіях польсько-українського пограниччя, а також архівні (і не тільки) джерела, які зберігають фіксацію цих онімів досьгодні. Водночас крім культурної сутності, оніми ілюструють системи мов (української та польської) та є ознакою міжособистісної і міжетнічної комунікації на цій території упродовж XV-XIX ст. Правда, самі нові джерела емпіричного матеріалу важкодоступні, оскільки зберігаються в різних наукових центрах України та Польщі. Тому виокремити лінгвістичні показники взаємодії між мовою та культурою польсько-українського пограниччя, релевантні для соціолінгвістики (на підставі апеляції до макрорівня соціальних категорій, тобто статі, статусу і етнічності)⁶, допоможуть результати аналізу онімних систем у працях польських мовознавців.

Для цього в статті проаналізую аспекти і потенціал вивчення культури польсько-українського пограниччя, систематизую результати аналізу онімних систем з цих територій у мовознавчих роботах і з цієї інваріантної теорії, сформованої навколо ономастичних концептів, спробую ідентифікувати зв'язки між мовою та культурою польсько-українського пограниччя на основі типових для аналізу предметного поля соціолінгвістики лінгвістичних показників.

1. Про аспекти і потенціал вивчення культури пограниччя

Пограниччя – це універсальна категорія в гуманітарних дослідженнях, яка позначає глибинні нашарування культур, своєрідну „дифузію” кордонів, мультикультурність та гетерогенність соціальних взаємодій. Вивчають питання культури українсько-польського/польсько-українського пограниччя українські та польські вчені⁷.

⁴ M. Marra, *Op. cit.*, p. 373-385; Farzad Sharifian, *Op. cit.*, p. 4-5.

⁵ H. Schendl, *Multilingualism, Code Switching, and Language Contact in Historical Sociolinguistics* [in:] *Historical Sociolinguistics*, J.M. Hernandez-Campoy, J. C. Conde-Silvestre (ed.), 2012, p. 520-533.

⁶ M. Marra, *Op. cit.*, p. 373.

⁷ G. Babiński, *Pogranicze polsko-ukraińskie: etniczność, zróżnicowanie religijne, tożsamość*, Kraków 1997.

Є вже результати аналізу в літературознавстві⁸ історії⁹, етнології¹⁰, етнополітології¹¹, рідше в мовознавстві¹².

Для аналізу питання відштовхуюся від положення одного із українських дослідників культурних погранич О. Сухомлинова про потенціал до змін на цих територіях. Дослідник вважає, що представники різних національностей „незалежно від типу адміністративно-географічних та соціальних кордонів, створюють культурні простори, розмір яких залежить від інтенсивності контактів. Саме у таких зонах усі процеси значно прискорюються, бо центр не може їх стримувати, пограниччя живе власним життям. Свобода на периферії завжди більша, ніж у центрі. Саме тут формуються майбутні напрями розвитку культури, зароджуються культурні зв'язки, нові діалекти та мови, ідейні та ідеологічні феномени, неможливі в середовищі істеблішменту центру”¹³. У такому культурному контексті формувалися і видозмінювалися онімні системи двох народів, українського і польського.

Проблемні питання стосуються польської колонізації та історії українського етносу на цих землях. Чи всі і які саме території польсько-українського пограниччя вже досліджені? Які підходи застосовують і розвивають дослідники, аналізуючи новий емпіричний матеріал? Які архівні матеріали та витяги з друкованих джерел мовознавці вже увели в науковий обіг? Адже комплекс гродських та земських актових книг, судових та податкових книг, метричних книг та сімейних архівів зберігається в архівних фондах у Польщі (Головний архів давніх актів, Державний архів у Любліні), а інші важливі джерела знаходяться в Україні у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України, Центральній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського в Києві, Центральному державному історичному архіві України в Києві.

Польські дослідники часто оперують терміном Креси. Він пов'язаний із геополітичною ситуацією за часів І Речі Посполитої (до XVIII ст.), міжвоєнного періоду (1918-1939 рр), коли українські землі входили до складу держави;

---

⁸ O. Suhomlinov, *Ukrains'ko-pol's'ke kul'turne pograniččâ v literaturi: vid Renesansu* [v:] „Kiïvs'ki polonistični studii”, t. 7, „Ukrains'ka škola” v literaturi ta kul'turi. Ukrains'ko-pol's'ke pograniččâ”, Zb nauk. prac', Kiïv 2005, s. 153-165; Idem, *Etnokul'turnij diskurs u literaturi pol's'ko-ukrains'kogo pograniččâ XX stolittâ*, Donec'k 2012, <http://suchomlynov.pl/assets/files/publikacje/Monografia-doctor.pdf> [18.04.2020].

⁹ Ū. Pavliv, *Obrazi ukrains'ko-pol's'kogo pograniččâ Periodu drugoi svitovoi vijni (za materialami spogadiv žinok, deportovanih iz Holmsini)* [v:] „Novitnâ doba”, vip. 1, 2013, s. 181-200.

¹⁰ R. Kirčiv, *Etnokul'turne pograniččâ :konturi predmetnogo polâ j metodologični zasadi jogo doslidžennâ* [v:] „Narodoznaveči zošiti”, № 5-6, 2009, s. 594-607.

¹¹ O. Krivic'ka, *Etnopolitična komponenta rozvitku pograniččâ* [v:] *Etnopolitičnij kontekst sociokul'turnih transformacij u sučasnij Ukraïni*, za red. O. Rafal's'kogo ta in., Kiïv 2017, s. 310-362.

¹² Z. Kurzowa, *O mowie Polaków na Kresach wschodnich*, Kraków 1993; N. Sovtis, *Ukrains'ko-pol's'ke pograniččâ âkmovno- kul'turnij fenomen* file:///C:/Users/user/Downloads/slzb_2013_17_26.pdf [18.04.2020].

¹³ O. Suhomlinov, *Kul'turni pograniččâ: novij poglâd nastaru problemu*, Donec'k 2008, s. 8.

термін досьогодні „впізнаваний”, як зазначає О. Лазаренко, тому він продовжує функціонувати у працях про польсько-українські мовні стосунки¹⁴. Так зване ближче та даліше польсько-українське пограниччя охоплює південні Креси, тобто руські землі, поступово інкорпоровані до складу Речі Посполитої у XVI-XVII ст. Сюди входили Східна Галичина, Волинь, Поділля, Київщина¹⁵. Проаналізовані у статті праці засвідчують, що польські мовознавці виявляють специфіку онімних систем сяноцької та перемиської земель, Лемківщини, львівської та галицької земель, колишнього Волинського воєводства, Холмщини.

2. Результати аналізу джерельної бази про польсько-українське пограниччя XV-XIX ст. у працях польських ономастів

Перемиська та сяноцька земля; Лемківщина. Особові найменування селянського населення у XV ст. на цій території, що входила до складу Руського воєводства¹⁶, обґрунтовано в одній із перших праць Януша Рігера про антропонімію та мовні стосунки на етнічно неоднорідних землях. Виявлено, що для змішаної зони, яка ще не мала тоді польсько-української межі, характерним було домінування українських елементів у східній та центральній частинах, наявність польських антропонімів у східній території, як і їх перевага на заході. Для українського антропонімного матеріалу характерними були утворення з суфіксом *-ко*, а польські найменування мали компонент *-ек*. Численні гібридні оніми засвідчували про взаємні контакти та інтерференційні процеси. Для отримання результатів посприяв вперше застосований картографічний метод аналізу.

Частково ці ж території стали об'єктом досліджень Еви Вольніч-Павловської, монографія якої присвячена антропонімікону Лемківщини в XVI-XIX ст. на польсько- словацькому фоні¹⁷. Взаємодію онімних систем, що функціонували

¹⁴ О. Lazarenko, *Ponáttá „Kresi” ta „pol's'kij periferijnij dialekt” (polszczyzna kresowa)* [v:] „Kiivs'ki polonistični studii”, t. 16, 2010, s. 496.

¹⁵ *Ibidem*, s. 498.

¹⁶ J. Rieger, *Imiennictwo ludności wiejskiej w ziemi sanockiej i przemyskiej w XV w.*, Wrocław 1977; Idem, *Dawna granica polsko-ukraińska w okolicach Sanoka i Przemyśla w świetle antroponomii* [w:] *Antroponomia słowiańska*, pod red. E. Wolnicz-Pawłowskiej i J. Dumy, Warszawa 1996, s. 259-269.

¹⁷ E. Wolnicz-Pawłowska, *Antroponomia lemowska na tle polskim i słowackim*, Warszawa 1993. Por. również inne prace tej autorki, dotyczące imiennictwa Łemkowszczyzny, np. E. Wolnicz-Pawłowska, *Z dawnej antroponomii lemowskiej. Nazwy kobiet z sufiksem -'anka* [w:] *Nazwy własne a wyrazy pospolite w języku i tekście*, pod red. H. Borka, S. Kochmana, Opole 1986, s. 251-258; Idem, *Dawne lemowskie nazwy kobiece na tle antroponomii sąsiednich gwar* [w:] „Onomastica”, XXX, 1986, s. 133-141; Wolnicz-Pawłowska E., *Z dawnej antroponomii ziemi sanockiej* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. VI, cz. 4, *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*, pod red. J. Bartmińskiego, M. Łesiowa, Lublin 1992, s. 183-189.

там, виявляє словотвірний аналіз антропонімів. Український вплив ілюструють наявні в польській антропоніміці імена заміжніх жінок із суфіксом *-ixa*, тоді як про польський вплив на антропонімікон лемків свідчать імена, запозичені з польської системи (популярні серед вищих прошарків, за своєю природою – синтетичні відтопонімні утворення, характерні для польської антропонімії). Багатомовне співіснування лемків, поляків та словаків на досліджуваній території стало причиною наближення їх антропонімних систем на структурному, лексичному та фонетичному рівнях.

Специфіку онімної системи, пов'язану з міжкультурними та міжмовними впливами на цій території у XV-XIX ст., процес створення та стабілізації прізвищевих назв, способи та типи номінацій розкриває Гальшка Ґурни в монографії *Nazwiska mieszkańców wybranych miejscowości w dawnej ziemi sanockiej w świetle interferencji etniczno-językowej (XV-XIX w.)*¹⁸. Принагідно зауважу, що результати її дослідження підтверджують висновки Януша Рігера про ознаки цієї змішаної культурної зони.

Львівська та галицька земля. Польсько-українські мовні контакти на цій території в складі Руського воєводства (XV ст.) включають станові ознаки ономастикону шляхти та селян у монографії *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*¹⁹ Ванди Шульовської. Для характеристики мовного матеріалу застосовано соціолінгвістичний підхід, він дозволяє диференціювати домінування українських форм та помітну наявність польських мовних елементів. Антропонімікон шляхти містив назви, характерні як для римо-католицької, так і для православної церков, імена ж селян ілюстрували виразну перевагу руських форм. Так, найпоширенішими були найменування з суфіксом *-ko*, характерні для української антропонімії. Суфікс *-ek* зазвичай приєднувався до основ польського походження. Зафіксовано також нечисленні лексичні гібриди, більш поширені на західних територіях Руського воєводства.

У ширшому контексті аналіз українського антропонімікону Руського воєводства в контексті вже XVIII ст. поглиблює монографія Еви Вольніч-Павловської *Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie ruskim* на підставі характеристик семантичних та структурних типів антропонімів, їхньої географічної диференціації та виявленого впливу польської мови на українську систему²⁰.

Враховавши роль суспільних функцій польської мови в соціумі та внесок носіїв імен у розвиток культури, Ева Вольніч-Павловська та Ванда Шульовська²¹

¹⁸ H. Górny, *Nazwiska mieszkańców wybranych miejscowości w dawnej ziemi sanockiej w świetle interferencji etniczno-językowej (XV-XIX w.)*, Rzeszów 2004.

¹⁹ W. Szulowska, *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*, Warszawa 1992.

²⁰ E. Wolnicz-Pawłowska, *Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie ruskim*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978.

²¹ E. Wolnicz-Pawłowska, W. Szulowska, *Antroponimia polska na Kresach południowo-wschodnich XV–XIX wiek*, Warszawa 1998. Див. також роботи, які частково розглядали проблематику

характеризують онімні системи XV-XIX ст. цих територій. Авторки підкреслюють екстралінгвальні (культурні та політичні) чинники: „послугування польською мовою, виконання вищих функцій у державі, заслуги видатних особистостей та родів у сфері польської культури, родинні зв'язки осіб іноземного походження з питомим населенням, польське ім'я, асимільоване (генетично чуже) прізвище» (пер. Г. М.)²². Зібраний антропонімний матеріал дозволив систематизувати номінативні моделі, на яких ґрунтувалася ідентифікація осіб (чоловіків та жінок) з різних соціальних груп. Звідси очевидними постають тенденції в розвитку польських одиниць у контексті української антропонімії в період, важливий для формування прізвищ носіїв мови, тобто XV-XIX ст. Виокремлено українські лексичні, словотвірні та фонетичні запозичення в історичних прізвищах поляків, які проживали на Кресах. Очевидними є впливи української системи на польські антропоформули і водночас формування специфіки польської кресової системи антропонімів щодо відповідних одиниць на етнічних землях.

Волинське воєводство. Відомо, що після Люблінської унії 1569 р. Волинь опинилася в складі Речі Посполитої. З часом геополітичні зміни вплинули на етнічний склад населення: польська шляхта почала колонізувати українські землі і не могло не впливати на формування культур цих етносів. Сучасні дослідження антропонімії колишнього Волинського воєводства дозволяють реконструювати польсько-українські мовні контакти.

Одна із перших праць системного характеру – монографія *Antroponimia Wołynia w XVI-XVIII wieku* Ірени Митнік²³. Дослідження побудоване на застосуванні мовного та соціального критеріїв у відборі матеріалу: суспільство постає через прошарки, зокрема привілейовану шляхту та непривілейоване міщанство і селянство. Новий емпіричний матеріал дозволив порівняти дві антропонімні системи колишнього Волинського воєводства, українську й польську. Вперше отримані результати стосуються специфіки антропоформул чоловіків та жінок, пов'язаних з етнічним, мовним та релігійним співіснуванням та взаємовпливами обох ономастичних систем, а також розкривають регіональний характер польських моделей найменувань. Відзначу хронологічні рамки праці: аналіз польської та української антропоніміки здійснено на синхронних зрізах XVI-го, XVII-го та XVIII-го століть. Такий підхід дозволив виявити динаміку розвитку досліджуваних одиниць у діахронії та аргументувати тенденції

кресової антропонімії, спираючись на дані *Словника старопольських особових назв*: А. Cieślakowa, *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990; Idem, *Derywacja paradygmatyczna w staropolskiej antroponimii*, Kraków 1991; М. Malec, *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971; Idem, *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław 1982; Idem, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.

²² *Ibidem*, s. 20.

²³ І. Митнік, *Antroponimia Wołynia w XVI-XVIII wieku*, Warszawa 2010.

в розвитку особових найменувань у зіставленні з антропоніміконом інших регіонів України та польських етнічних земель. В основу диференціації польської та української онімних систем покладено етимологічний принцип, при цьому враховано й практику модифікування антропонімів польськими чи українськими писарями, тобто нестабільність правописних підходів. Здійснений аналіз імен дозволяє виокремити їх морфологічну структуру та особливості демінутивних форм в окремих соціальних та мовних групах. Крім явищ багатоймення та інтерференції, в межах окремих соціальних груп (виявляючи спільні та відмінні ознаки, а також враховуючи характер міжмовних впливів у межах досліджуваних антропонімних систем), І. Митнік аналізує словотвірну структуру прізвищевих найменувань, їх еволюцію, способи ідентифікації. Надалі аналіз антропонімії волинського воєводства, а також інших територій давньої України поглиблено шляхом дослідження способів ідентифікації представників окремих соціальних прошарків та конкретних прикладів у реалізації польсько-українських мовних зв'язків²⁴ як вияву міжетнічної комунікації.

²⁴ Por. np.: I. Huk (I. Mytnik), *Imiona chrześciane mieszczan Krzemieńca w XVI wieku* [w:] „Nova filologia”, t. 1 (21), Mikołajów 2005, s. 117-133; Idem, *O imiennictwie książy Ostrogskich-Zasławskich* [w:] „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze”, t. 19-20, 2005, s. 362-371; Idem, *Social'ni aspekti ukraiń'skogo antroponimikonu XVI- XVII sst.* [w:] “Visnik L'viv's'kogo universitetu”, vip. 38, L'viv 2006, s. 47-51; Idem, *Nazewnictwo mieszczan Krzemieńca w XVI wieku* [w:] „Onomastyka regionalna ze szczególnym uwzględnieniem Warmii i Mazur”, pod red. J. Dumy, Olsztyn 2006, s. 97-106; I. Huk-Mytnik, *Nazwy zawodów w antroponimii dawnego Wołynia (XVI-XVII w.)* [w:] „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. LII, 2007, s. 35-45; Idem, *Środki identyfikacyjne szlachty ukraińskiej na Wołyniu w XVI-XVII w.* [w:] „Naukovij Visnik Černivec'kogo universitetu”, vip. 354-355, 2007, s. 142-147; Idem, *Polsko-ukraińskie kontakty językowe w antroponimii historycznej. Zarys problematyki* [w:] *Ukraina. Teksty i konteksty. Symbolae in honorem Stefan Kozak, B. Nazaruk, W. Sobol* (red.), Warszawa 2007, s. 171-176; Idem, *Imiona Giedyminowiczów w XIV-XVII w.* [w:] „Studia Slovakistica. Onomastika. Antroponimika”, vip. 9, 2009, s. 43-49; Idem, *Imiona słowiańskie w antroponimii mieszczan i chłopów na Wołyniu w XVI w.* [w:] „Lingwistyka stosowana”, 2010, s. 151-159; Idem, *Polish-ukrainian language contacts in old anthroponymy of the class society – an overview* [w:] “Language and society. Mova i suspil'stvo”, vip. 1, 2010, s. 53-59; Idem, *Odbicie stosunków językowych polsko-ukraińskich w imiennictwie dawnego województwa wołyńskiego (XVI-XVIII w.)* [w:] „Studia Slovakistica. Vypusk 11: Eliminaciá movnih bar'ěriv”, 2011, s. 12-19; Idem, *Imiennictwo i sposoby identyfikacji polskich szlacheńców w województwie wołyńskim w XVI-XVIII wieku* [w:] “Visnik L'viv's'kogo universitetu”, vip. 56, 2012, s. 306-315; Idem, *Imiennictwo przedstawicieli stanu mieszczańskiego i chłopskiego w ziemi wołyńskiej w XVI-XVIII wieku* [w:] *Studii z onomastiki ta etimologii 2011-2012*, za red. O. Karpenko, V. Šul'gača, Kiiv 2012, s. 170-179; Idem, *Najmenuvanná žinok sláhtánokna Volini u XVI-XVII st.* [in:] „Language and society. Mova i suspil'stvo”, vip. 1, 2012, s. 76-85; Idem, *Slavonic First Names in Ukrainian Anthroponymy of Polish Ukrainian Borderland in the 16th Century* [in:] *International Scientific Conference Onomastic Investigations to Commemorate the 100th Anniversary of Vallija Dambe (1912-1995), Latvian onomastician – Abstracts*, Ojārs Bušs, Renāte Silina-Pinke, Sanda Rapa (ed.), Riga 2012, p. 37-39; Idem, *Imiennictwo szlachty polskiej w dawnej ziemi wołyńskiej* [w:] *Niejedno ma imię... Prace onomastyczne i dialektologiczne dedykowane Profesorowi Ewie Wolnicz-Pawłowskiej*, E. Dzięgiel, T. Korpysz (red.), Warszawa 2013, s. 289-299; Idem, *Antroponimia szlachty ukraińskiej i bojarów w XVI-XVIII w.* [w:]

Проблематику особових найменувань цього регіону досліджувала Ельжбета Рудольф-Зюлковська, див. статтю про антропонімію луцької землі у XVII-XVIII ст.²⁵, а також Ванда Шульовська, яка описала особові найменування мешканців Збаража (українців та поляків) у XVII ст.²⁶ та Кременця у XIX ст. (антропоформули професорів та учнів Кременецького ліцею²⁷), вивчала долю деривата *-ę у давній українській та польській антропонімії²⁸. Роль антропонімів у формуванні топонімії цього регіону висвітлюють праці Терези Плюскоти, присвячені топонімії руських земель Речі Посполитої у XVI-XVIII ст.²⁹

Холмська земля. Історичну антропонімію цієї території розкриває монографія *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI-XVII wieku* та *Słownik historyczno-etymologiczny antroponimów ziemi chełmskiej (XVI-XVII wiek)*³⁰ І. Митнік. Паралельний опис розвитку двох антропонімних систем, української та польської, які функціонували незалежно на території холмської землі, здійснено з урахуванням соціального критерію, тобто поділу суспільства на три прошарки, зокрема шляхту, міщан та селян. Широкий контекст аналізу, зіставлення кресової антропонімії із прикладами з території інших регіонів колишньої Речі Посполитої та з українськими антропонімами, розкриття спільних та відмінних ознак у формуванні онімних систем – ці та інші аспекти аналізу ілюструють культурний простір українців та поляків. Прийняті методи дослідження уможливили порівняння імен, прізвищевих назв чоловіків та жінок, а також дозволили встановити динаміку змін у межах описуваних систем. Етнічна та соціальна належність носіїв постає як зв'язок з певними типами прізвищ, їх мовною структурою, способами ідентифікації носіїв. Розкрито формування прізвищевої функції онімів,

„Studia Ucrainica Varsoviensia”, t. 1, 2013, s. 189-205; Idem, *Slovânskij sloj v antroponimikone pol'sko-ukrainskogo pogranič'â v XVI st.* [v:] *Onomastikas pětijumi. Onomastic Investigations*, Ojârs Bušs, Renâte Silina-Pinke, Sanda Rapa (ed.), Riga 2014, c. 187-197.

²⁵ E. Rudolf-Ziółkowska, *Uwagi o antroponimii ziem łuckiej w XVII-XVIII wieku (na podstawie Albumu studentów Akademii Zamojskiej z lat 1595–1781)* [w:] „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. 36, 2000, s. 109-119.

²⁶ W. Szulowska, *Nazwy osobowe mieszczan Trembowli i Zbaraża w XVII w.*, [w:] *Między Wschodem a Zachodem*, cz. IV. *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*, pod red. J. Bartmińskiego i M. Łesiowa, Lublin 1992, s. 175-181.

²⁷ W. Szulowska, *Antroponimia profesorów i uczniów Liceum Krzemienieckiego z 1824 roku* [w:] *Studia Linguistica in honorem Edvardi Breza*, Bydgoszcz 2008, s. 244-250.

²⁸ W. Szulowska, *Losy derywatów z sufiksem *-ę (-ęta, -enie) w antroponimii polskiej i ukraińskiej* [w:] *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, „Język na Pograniczach”, nr 11, 1994, s. 171-177.

²⁹ T. Pluskota, *Nazwy miejscowe ziem ruskich Rzeczypospolitej XVI-XVIII w. Toponimia Ukrainy i pogranicza polsko-ruskiego*, Bydgoszcz 1998; Idem, *Imiona chrześcijańskie w nazewnictwie miejscowym ziem ruskich Rzeczypospolitej od XVI do XVIII wieku* [w:] „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, 36, 2000, s. 219-231.

³⁰ I. Mytnik, *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI-XVII wieku*, Warszawa 2017; Idem, *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI-XVII wieku*, e-book, Warszawa-Lublin 2019; Idem, *Słownik historyczno-etymologiczny antroponimów ziemi chełmskiej (XVI-XVII wiek)*, Warszawa 2017.

що стояли після імені: їхню стабілізацію та спадковість, регіональну специфіку та обсяг мовної інтерференції. Відзначу, що ономастична аргументація цієї праці підтверджує результати історичних та культурологічних досліджень про холмську землю (крім ратненського та любомльського повітів) у польсько-українській змішаній зоні.

Słownik historyczno-etymologiczny antropimów ziemi chełmskiej (XVI–XVII wiek) Ірени Митнік задуманий як аналітичне доповнення до монографії, тому значно розширює її зміст. Словник фіксує прізвищеві назви з польською та українською мовними ознаками, а також назви іноземного походження з різними ступенями засвоєння польською мовою. Він сприяє аналізу мовної структури, дає етимологічні й мотиваційні пояснення чоловічих та жіночих антропонімів.

Лексикографічний опис всього польсько-українського пограниччя здійснено вперше. Новизну словникової статті довідника підтверджує покликання на першу фіксацію у документах XVI ст. та останній запис у текстах XVII ст. Прийнятий принцип сприяє пізнанню еволюції історичних прізвищ. Екземпліфікація включає також найдавніші фонетичні та графічні варіанти антропонімів, засвідчені у джерелах. Водночас є вказівка на основну словникову статтю або на інші оніми даної ідентифікаційної формули, а також до антропоніма, який належить до того ж гнізда. Так з культурно та соціально різнорідного простору виформовуються формальні та структурні зв'язки антропонімів в єдності з процесами творення історичних прізвищ.

Антропонімні системи ближчого та подальшого польсько-українського пограниччя обгрунтовано і в інших статтях І. Митнік. Деякі з них (присвячені антропоніміці колишньої холмської землі) становлять поетапну частину досліджень, синтезом яких є вищезазначена монографія та словник, інші праці виникають з попередніх досліджень історичного антропономастично-волинського воєводства та холмської землі або стосуються їх лише опосередковано³¹.

³¹ Por. I. Mytnik, *Imiennictwo szlachty polskiej w ziemi chełmskiej w XVI wieku* [w:] *Mowa v dzerkali osobistosti*, za red. V. Kononenka, Івано-Франківс'к 2013, s. 94-107; Idem, *Środki i sposoby identyfikacji szlachty polskiej w ziemi chełmskiej w XVII wieku* [w:] „*Studia Ucrainica Varsoviensia*”, t. 2, 2014, s. 113-120; Idem, *Środki indywidualizacji szlachty polskiej w ziemi chełmskiej w XVII wieku* [w:] „*Studia Ucrainica Varsoviensia*”, t. 2, 2014, s. 113-120; Idem, *Interferencja międzyjęzykowa w imiennictwie ziemi chełmskiej na tle kontaktów polsko-ukraińskich w dawnej antropimii* [w:] *Tendencje rozwoju ukraińskoileksiki ta gramatiki*, za red. Ā. Kononenko, Ā. Mitnik, S. Romanůk, ĉ. I, seria „W kręgu języka, literatury i kultury”, t. III, Warszawa 2014, s. 168-187; Idem, *Rodzime i obce. Z badań nad imiennictwem pogranicza polsko-ukraińskiego w XVI-XVII wieku* [w:] „*Typologiã ta funkcii movnih odinic*”, № 1, 2014, s. 281-294; Idem, *Antropimnia szlachty ukraińskiej ziemi wołyńskiej i chełmskiej w XVI wieku* [w:] „*Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej*”, t. 3, 2015, s. 113-124; *Identyfikacja mieszkańek pogranicza polsko-ukraińskiego w XVI-XVII wieku* [w:] „*Beiträge zum 18. Arbeitstreffen der Europäischen Slavistischen Linguistik (Polyslav)*”, 18, pod red. E. G. Rubio, M. Falkowskiej, E. Kislovej, M. Stępień, Wiesbaden 2015, s. 177-185.

Для прикладу, антропоніми ще однієї суспільної групи, княжих родів, детально проаналізовані у зв'язку із історією династії Гедиміновичів (XIV-XVII ст.) та особливостями ідентифікації найменувань у документах³². Виокремлено традицію подвійних імен та зв'язок із антропоніміконом польського привілейованого прошарку. Встановлено типові моделі найменувань. Насамперед, це трикомпонентні формули, що склалися з імені, патронічного утворення та синтетичного відтопонічного найменування чи інших компонентів, які використовувались для ідентифікації (тобто антропоніма, утвореного від імені засновника династичної лінії та родоначальника, прізвиськового відапелятивного оніма або геральдичного відповідника). Така модель історичного прізвища та типової номінаційної формули в цій суспільній групі існувала вже з XV ст., продовжуючи розвиватися в наступних століттях.

Польську та українську антропонімію міщан як окремого стану досліджено в контексті польського кресового антропономастикону, українського та етнічних регіонів Речі Посполитої³³. Організація міст, заснованих на руському чи магдебурзькому праві, а також їх економічний розвиток, пов'язаний із розташуванням на торгових шляхах, знайшли відображення в онімних системах цієї соціальної групи, явно нижчої, ніж у сусідніх регіонах (що продиктовано рівнем економічного життя холмської землі). Зіставлення типових моделей ідентифікації, що функціонували в середовищі польських та українських міщан, виявляє культурні відмінності між ними. У польській системі ідентифікація відбувалася шляхом вказівки на зовнішні чи внутрішні риси людини, заняття та місце походження, тоді як ідентифікація української системи одиниць підкреслювала належність до сім'ї та домінування ролі батька як голови сім'ї (це не що інше, як закорінення традиції сімейних організацій територій, де діяло руське право).

Характеристика селянського антропонімікону холмської землі в XVIII ст. (у межах сьогоднішньої польської держави) у працях Ірени Гук (І. Митнік) включає способи творення та структуру історичних прізвищ мешканців холмських сіл, продуктивність та історію словотвірних формантів, що використовувалися у процесі їх творення, способи номінації чоловіків і жінок³⁴,

³² I. Huk-Mytnik, *Personal Names of Members of the Gediminid Dynasty in Old Ukraine* [w:] *Atti del XXII Congresso Internazionale di Scienze Onomastiche Pisa, 28 agosto - 4 settembre 2005*, M. G. Arcamone (ed.), Pisa 2011, p. 157-172.

³³ Idem, *Nazwiska mieszczan ukraińskich w ziemi chełmskiej w XVI wieku* [w:] *S"stoanie i problemy na białgarmeatna onomastika. State and problems of Bulgarian onomastics/15. Materiali Otmehdunarodnata naučna konferenciā S"stoanie, problemi i tendenci v razvitiyo naonomastikata i onomastičnite proučvaniā v načaloto na III-to hilādoletie (Veliko T"rnovo, 4-5 noemvri 2016 g.)*, A. Petkova (red.), Veliko T"rnovo: Sv. Kiril i Metodij 2018, s. 175-184; Idem, *Antroponimia mieszczańska na obszarach kontaktowych polsko-ukraińskich w XVI-XVII wieku* [w:] „*Studia Ucrainica Varsoviensia*”, t. 6, 2018, s. 225-236.

³⁴ I. Huk, *Nazwy osobowe w księgach metrykalnych parafii Kumów koło Chełma w drugiej połowie XVIII wieku* [w:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniostłowiain-*

польсько-українські мовні контакти у XVIII ст. (на матеріалі архівних джерел з Холмщини)³⁵.

Історична ономастика польсько-українського пограниччя також була предметом досліджень люблінських вчених. Марцін Койдер описав антропонімію жителів грубешівського староства у XVII і XVIII ст: *Derywacja semantyczna w nazwiskach mieszkańców starostwa hrubieszowskiego w XVII i XVIII w. Mechanizmy powstawania odapelatywnych nazwisk historycznych na pograniczu polsko-ukraińskim*³⁶, *XVII-wieczne nazwiska mieszczan hrubieszowskich*³⁷, *Uwagi o nazewnictwie osobowym mieszkańców Hrubieszowa i okolicznych miast w XVII i XVIII wieku*³⁸ та *Sposoby nominacji osób w zapisach ksiąg sądowych z terenu starostwa hrubieszowskiego w XVII wieku*³⁹. Досьогодні досліджено способи творення та структуру антропонімікону грубешівської землі, а також найважливіші моделі номінації. В інших працях, зокрема *Nazwiska hybrydalne na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim w XVII i XVIII wieku*⁴⁰ і *Uwagi o nazewnictwie kobiet w starostwie hrubieszowskim (XVII-XVIII wiek)*⁴¹, М. Койдер представив проблему гібридизації антропонімів на території пограниччя та наявну

---

skim, pod red. M. Kondratiuka, Białystok 1995, s. 305-313; Idem, *Sposoby identyfikacji kobiet stanu chłopskiego w dawnej ziemi chełmskiej w wieku XVIII* [w:] *Kontakty językowe polsko-wschodniosłowiańskie*, pod red. M. Bobrana, Rzeszów 1995, s. 77-83; Idem, *Klasyfikacja i analiza słowotwórcza antroponimów w dawnej ziemi chełmskiej* [w:] „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze”, t. 6-7, 1998, s. 433-454; Idem, *Sposoby identyfikacji osób w dawnej ziemi chełmskiej* [w:] „Studia i Materiały Polonistyczne”, t. 4, 1999, s. 277-281.

³⁵ Idem, *Z polsko-ukraińskich interferencji językowych na obszarze pogranicza (na materiale antroponimii chłopskiej dawnej ziemi chełmskiej w wieku XVIII)* [w:] „Studia i Materiały Polonistyczne”, t. 3, 1997, s. 153-159; Idem, *Ukraińsk'i elementi v antroponimii Davn'oïholms'koï zemli u XVIII st.* [v:] *Movoznavstvo. Dopovid i ta povidomlennâ na IV Mižnarodnomu kongresi ukraïnistiv*, Kiïv 2002, s. 87-89.

³⁶ M. Kojder, *Derywacja semantyczna w nazwiskach mieszkańców starostwa hrubieszowskiego w XVII i XVIII w. Mechanizmy powstawania odapelatywnych nazwisk historycznych na pograniczu polsko-ukraińskim* [w:] „Zahidnopolis'ki govirki v prostori ta časi. Volin' filologična”, 4, 2007, s. 236-243..

³⁷ Idem, *XVII-wieczne nazwiska mieszczan hrubieszowskich* [w:] *Z badań nad językiem i kulturą Słowian*, pod red. P. Sotirowa i P. Złotkowskiego, Lublin 2007, s. 87-96.

³⁸ Idem, *Uwagi o nazewnictwie osobowym mieszkańców Hrubieszowa i okolicznych miast w XVII i XVIII wieku* [w:] *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, pod red. I. Sarnowskiej-Giefing i M. Graf, Poznań, s. 151-162.

³⁹ Idem, *Sposoby nominacji osób w zapisach ksiąg sądowych z terenu starostwa hrubieszowskiego w XVII wieku* [w:] „Zahidnopolis'ki govirki v prostori ta časi. Volin' filologična”, 9, 2010, s. 270-276.

⁴⁰ Idem, *Nazwiska hybrydalne na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim w XVII i XVIII wieku* [w:] *Dziedzictwo kulturowe Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 440. rocznicę Unii Lubelskiej*, pod red. S. Kowaloua i M. Kojdera, Lublin 2011, s. 77-84.

⁴¹ Idem, *Uwagi o nazewnictwie kobiet w starostwie hrubieszowskim (XVII-XVIII wiek)* [w:] *Z zagadnień językoznawstwa słowiańskiego. Tom dedykowany Profesorowi Stefanowi Warcholowi*, pod red. F. Czyżewskiego, „Rozprawy Sławistyczne”, 23, Lublin 2011, s. 113-122.

у давніх документах засоби та способи ідентифікації жінок. У 2014 р. з'явилася монографія цього автора як синтез досліджень давньої антропонімії грубешівського староства⁴².

Найновіше дослідження М. Койдера, *Antroponimia historyczna wiernych chełmskiej diecezji grecko-unickiej (1662-1810)*⁴³, присвячено українським найменуванням вірних сьогодні греко-католицької церкви в історичній перспективі. Дослідження доповнює ономастичні праці про колишній історичний антропономастикон східної Люблінщини. Автор розкрив колонізаційні процеси і проаналізував процеси творення історичних прізвищ, структуру та функціонування різних словотвірних моделей. Застосовано новий методологічний прийом, зокрема географічний поділ греко-уніатської єпархії на північну, центральну та південну зони, що відповідає діалектним групам української мови, які належать до двох діалектних областей: північноукраїнської та південно-західноукраїнської. Виокремлено діалектні особливості досліджуваної системи одиниць та їх диференціацію на рівні фонетики, морфології та лексики. Станові ознаки формування назв осіб автор аналізує у зв'язку із „первинними межами українських говорів” цієї території: північна та центральна зони „проявлять риси тотожні з селянською антропонімією”⁴⁴, тоді як південна зона – „риса, характерні для антропонімії нижчої української шляхти”⁴⁵ (пер. Г. М.).

Грабовецьке староство. Проблематиці історичної антропоніміки присвячено монографію *Antroponimia starostwa grabowieckiego (XVI-XVIII)* Марка Олейніка⁴⁶. За об'єкт аналізу послужили особові власні назви чоловіків та жінок усіх суспільних прошарків Грабовецького староства у XVI – XVIII ст., розташованого у белзькій землі (селяни, міщани та шляхта); назви проаналізовані у важливий період формування прізвищ. Результати досліджень показали семантичну і структурну специфіку давнього антропонімікону польсько-українського пограниччя на фоні сусідніх земель (в основному, Холмщини, Волині та Мазовеччини), зокрема продуктивність основних словотвірних типів у діахронній та синхронній, а також виявили характер польсько-українських інтерференцій на рівні мови. Окремі питання антропонімікону цього регіону Марек Олейнік розглянув у статтях, наприклад, *Antroponimy z formantem -uk, -czuk na przykładzie starostwa grabowieckiego (XVI-XVIII w.)*⁴⁷, *Określenia dodatkowe*

⁴² Idem, *Antroponimia historyczna starostwa hrubieszowskiego w XVII i XVIII wieku*, Lublin 2014.

⁴³ Idem, *Antroponimia historyczna wiernych chełmskiej diecezji grecko-unickiej (1662-1810)*, Lublin 2019.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 324.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ М. Олейнік, *Antroponimia starostwa grabowieckiego (XVI-XVIII w.)*, Lublin 2019.

⁴⁷ Idem, *Antroponimy z formantem -uk, -czuk na przykładzie starostwa grabowieckiego (XVI-XVIII w.)* [w:] „Slavica”, 46, 2017, s. 28-37.

*z sufiksem -ko w starostwie grabowieckim XVI-XVIII wieku*⁴⁸, *Imiennictwo Żydów starostwa grabowieckiego XII-XVIII wieku*⁴⁹, *Określenia dodatkowe szlachty z sufiksem -ski w starostwie grabowieckim w XVI wieku*⁵⁰.

Висновки

Взаємодія мови та культури різних територій пограниччя має перспективу аналізу в історичній соціолінгвістиці.

Взаємодію ілюструє кількісно багатий масив не опублікованих раніше джерел XV-XIX ст., проаналізований у працях польських ономастів. Праці реконструюють онімні системи української та польської мов як приклад розвитку системи мови і протікання міжособистісної та міжетнічної комунікації на цій території, а також формують інваріантну наукову теорію за ключовими теоретичними концептами, традицією аналізу і водночас наступністю в розвитку ономастичного знання. Саме воно й уможливує виокремлення лінгвістичних показників взаємодії мови та культури польсько-українського пограниччя, типових для аналізу предметного поля соціолінгвістики.

Насамперед взаємодію мови і культури маркує лінгвістичний показник *кореляція мова – територія*. Зміна геополітичного підпорядкування території зумовила зміни в співіснуванні онімних систем української і польської мов, посприяла творенню гібридних форм й асиміляції на різних рівнях їхньої структури. Онімні системи як підсистеми давніх польської та української мов зазнали впливів етнічних, культурних та релігійних чинників цих територій і спричинили появу регіональних моделей польських найменувань. Проаналізовані найменування з різних територій пограниччя мають свої особливості. Правда, дослідження підтверджують незалежне функціонування українських та польських антропонімних систем.

Зв'язки між мовою та етносом постають як особливості онімних систем кожної з двох мов. Український матеріал мав ознаки на всіх рівнях мовної системи. Поява гібридних форм найменувань свідчила про контакти та інтерференційні процеси. Співіснування на одній території лемків, поляків та словаків спричиняло наближення їхніх антропосистем.

Ще один лінгвістичний показник, *зв'язки між мовою та суспільними прошарками*, розкриває особливості найменування осіб із князівських династій,

⁴⁸ Idem, *Określenia dodatkowe z sufiksem -ko w starostwie grabowieckim XVI-XVIII wieku* [w:] *Kleszczele, Podlasie, Ukraina. Księga jubileuszowa ku czci doktora Mikołaja Roszczeni w 75-lecie urodzin*, pod red. G. Kuprianowicza, R. Wysockiego, Kleszczele 2017, s. 241-253.

⁴⁹ Idem, *Imiennictwo Żydów starostwa grabowieckiego XII-XVIII wieku* [w:] „*Slavia Orientalis*”, 47, nr 2, 2018, s. 279-292.

⁵⁰ Idem, *Określenia dodatkowe szlachty z sufiksem -ski w starostwie grabowieckim w XVI wieku* [w:] „*Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej*”, 11, 2018, s. 281-296.

селянського чи міщанського середовищ, шляхти. Антропоніми княжих родів пов'язані із подвійними іменами та із антропоніміконом польського привілейованого прошарку. Найменування міщан мають свої ознаки в порівнянні з кресовим антропоніміконом та українськими і польськими регіонами Речі Посполитої. Існували культурні відмінності між польськими та українськими непривілейованими прошарками на рівні ідентифікації осіб: польська система назв ілюструє зв'язок із зовнішніми та внутрішніми рисами носія, українська система – із належністю до сім'ї та роллю батька. Вищі прошарки запозичували імена з польської системи. Демінутивні форми мали не всі соціогрупи. В обох мовних групах ідентифікаційна модель зумовлена відмісцевими прізвищевими найменуваннями, що показує значення земельної власності в середовищі шляхти. В українській онімній системі вони набули великого поширення під польським впливом, проте тут, на відміну від польського привілейованого прошарку, важливе місце в ідентифікації займали також відпатронімні утворення.

Зв'язки між мовою і статтю диференціюють культурний простір українців та поляків, маркуючи найменування жінок і чоловіків, а звідси й особливості їхнього мовлення. Наприклад, прізвищеві назви чоловіків та жінок, як і імена заміжніх жінок мали свої семантичні і структурні особливості.

Суспільні функції польської мови, відсутність стандартизованих правописних норм – це ті лінгвістичні показники, які доповнюють мовознавчу характеристику культурного простору польсько-українського пограниччя.

Усі показники доносять до сучасних носіїв мов своєрідні механізми функціонування пограниччя в колективній історичній пам'яті народів.

ЛІТЕРАТУРА

- Babiński G., *Pogranicze polsko-ukraińskie: etniczność, zróżnicowanie religijne, tożsamość*, Kraków 1997.
- Cieślíkowa A., *Derywacja paradygmatyczna w staropolskiej antroponimii*, Kraków 1991.
- Cieślíkowa A., *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1990.
- Górny H., *Nazwiska mieszkańców wybranych miejscowości w dawnej ziemi sanockiej w świetle interferencji etniczno-językowej (XV-XIX w.)*, Rzeszów 2004.
- Gumperz John J., Cook-Gumperz J., *Studying, Language, Culture and Society: Sociolinguistics or Linguistics Anthropology* [in:] „Journal of sociolinguistics”, vol 12, issue 4, 2008, p. 532-545.
- Huk I., *Nazwy osobowe w księgach metrykalnych parafii Kumów koło Chełma w drugiej połowie XVIII wieku* [w:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, pod red. M. Kondratiuka, Białystok 1995, s. 305-313.
- Huk I., *Sposoby identyfikacji kobiet stanu chłopskiego w dawnej ziemi chełmskiej w wieku XVIII* [w:] *Kontakty językowe polsko-wschodniosłowiańskie*, pod red. M. Bobrana, Rzeszów 1995, s. 77-83.

- Huk I., *Z polsko-ukraińskich interferencji językowych na obszarze pogranicza (na materiale antroponimii chłopskiej dawnej ziemi chełmskiej w wieku XVIII)* [w:] „Studia i Materiały Polonistyczne”, t. 3, 1997, s. 153-159.
- Huk I., *Klasyfikacja i analiza słowotwórcza antroponimów w dawnej ziemi chełmskiej* [w:] „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze”, t. 6-7, 1998, s. 433-454.
- Huk I., *Sposoby identyfikacji osób w dawnej ziemi chełmskiej* [w:] „Studia i Materiały Polonistyczne”, t. 4, 1999, s. 277-281.
- Huk I., *Ukraińs'ki elementi v antroponimii davn'oi holms'koï zemli u XVIII st.* [v:] *Movoznavstvo. Dopovidì ta povidomlennâ na XV Mižnarodnomu kongresi ukraińistiv*, Kiïv 2002, s. 87-89.
- Huk I., *Imiona chrzestne mieszczan Krzemieńca w XVI wieku* [w:] „Nova filologią”, t. 1 (21), 2005, s. 117-133.
- Huk I., *O imiennictwie ksiąząt Ostrogskich-Zaslawskich* [w:] „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze”, t. 19-20, 2005, s. 362-371.
- Huk I., *Nazewnictwo mieszczan Krzemieńca w XVI wieku* [w:] *Onomastyka regionalna ze szczególnym uwzględnieniem Warmii i Mazur*, pod red. J. Dumy, Olsztyn 2006, s. 97-106.
- Huk I., *Social'ni aspekti ukraińs'kogo antroponimikonu XVI- XVII sst.* [w:] “Visnik L'vivs'kogo universitetu”, vip. 38, 2006, c. 47-51.
- Huk-Mytnik I., *Nazwy zawodów w antroponimii dawnego Wołynia (XVI-XVII w.)*, [w:] „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. LII, 2007, s. 35-45.
- Huk-Mytnik I., *Personal Names of Members of the Gediminid Dynasty in Old Ukraine* [in:] *Atti del XXII Congresso Internazionale di Scienze Onomastiche Pisa, 28 agosto - 4 settembre 2005*, M. G. Arcamone (ed.), Pisa 2011, p. 157-172.
- Kirčiv R., *Einokul'turne pograniččâ :konturi predmetnogo polâ j metodologični zasady jogo doslidžennâ* [v:] „Narodoznavečì zošiti”, nr 5-6, 2009, c. 594-607.
- Kojder M., *Derywacja semantyczna w nazwiskach mieszkańców starostwa hrubieszowskiego w XVII i XVIII w. Mechanizmy powstawania odapelatywnych nazwisk historycznych na pograniczu polsko-ukraińskim* [w:] „Zahidnopolis'ki govirki v prostori ta časi. Volin' filologična”, 4, 2007, s. 236-243.
- Kojder M., *XVII-wieczne nazwiska mieszczan hrubieszowskich* [w:] *Z badań nad językiem i kulturą Słowian*, pod red. P. Sotirowa i P. Złotkowskiego, Lublin 2007, s. 87-96.
- Kojder M., *Uwagi o nazewnictwie osobowym mieszkańców Hrubieszowa i okolicznych miast w XVII i XVIII wieku* [w:] *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, pod red. I. Sarnowskiej-Gieffing i M. Graf, Poznań 2010, s. 151-162.
- Kojder M., *Sposoby nominacji osób w zapisach ksiąg sądowych z terenu starostwa hrubieszowskiego w XVII wieku* [w:] „Zahidnopolis'ki govirki v prostori ta časi. Volin' filologična”, 9, 2010, s. 270-276.
- Kojder M., *Nazwiska hybrydalne na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim w XVII i XVIII wieku* [w:] *Dziedzictwo kulturowe Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 440. rocznicę Unii Lubelskiej*, pod red. S. Kowaloua i M. Kojdera, Lublin 2011, s. 77-84.
- Kojder M., *Uwagi o nazewnictwie kobiet w starostwie hrubieszowskim (XVII-XVIII wiek)* [w:] *Z zagadnień językoznawstwa słowiańskiego. Tom dedykowany Profesorowi Stefanowi Warchołowi*, pod red. F. Czyżewskiego [w:] „Rozprawy Slawistyczne”, 23, 2011, s. 113-122.

- Kojder M., *Antroponimia historyczna starostwa hrubieszowskiego w XVII i XVIII wieku* [w:] „Rozprawy Slawistyczne”, 24, 2014.
- Kojder M., *Antroponimia historyczna wiernych chełmskiej diecezji grecko-unickiej (1662-1810)*, Lublin 2019.
- Krivic'ka O., *Etnopolitična komponenta rozvitku pograniččâ* [v:] *Etnopolitični kontekst sociokul'turnih transformacij u sučasnij Ukraïni*, za red. O. Rafal's'kogo ta in., Kiïv 2017, s. 310-362.
- Kurzowa Z., *O mowie Polaków na Kresach wschodnich*, Kraków 1993.
- Lazarenko O., *Ponâttâ „Kresi” ta „pol's'kij periferijnij dialekt” (polszczyzna kresowa)* [v:] „Kiïvs'ki polonistični studii”, t. 16, 2010, s. 495-502.
- Malec M., *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971.
- Malec M., *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław 1982.
- Malec M., *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.
- Meredith M., *Language and Culture in Sociolinguistics* [in:] *The Routledge Handbook of Language and Culture*, Farzad Sharifian (ed.), London – New York, 2015, p. 373-385.
- Mytnik I., *Środki identyfikacyjne szlachty ukraińskiej na Wołyniu w XVI-XVII w.* [w:] „Naukovij Visnik Černivec'kogo universitetu”, vip. 354-355, 2007, s. 142-147.
- Mytnik I., *Polsko-ukraińskie kontakty językowe w antroponimii historycznej. Zarys problematyki* [w:] *Ukraina. Teksty i konteksty. Symbolae in honorem Stefan Kozak*, pod red. B. Nazaruka, W. Sobol, Warszawa 2007, s. 171-176.
- Mytnik I., *Imiona Giedyminowiczów w XIV-XVII w.* [w:] „Studia Slovakistica. Onomastika. Antroponimika”, vip. 9, 2009, s. 43-49.
- Mytnik I., *Antroponimia Wołynia w XVI-XVIII wieku*, Warszawa 2010.
- Mytnik I., *Imiona słowiańskie w antroponimii mieszczan i chłopów na Wołyniu w XVI w.* [w:] „Lingwistyka stosowana”, Warszawa 2010, s. 151-159.
- Mytnik I., *Polish-ukrainian language contacts in old anthroponymy of the class society – an overview* [in:] “Language and society. Mova i suspil'stvo”, vip. 1, 2010, s. 53-59.
- Mytnik I., *Odbicie stosunków językowych polsko-ukraińskich w imiennictwie dawnego województwa wołyńskiego (XVI–XVIII w.)* [w:] „Studia Slovakistica. Vypusk 11: Eliminaciâ movnih bar`êriv”, 2011, s. 12-19.
- Mytnik I., *Slavonic First Names in Ukrainian Anthroponymy of Polish Ukrainian Borderland in the 16th Century* [in:] *International Scientific Conference Onomastic Investigations to Commemorate the 100th Anniversary of Vallija Dambe (1912-1995), Latvian onomastician – Abstracts*, Ojārs Bušs, Renāte Silina-Pinke, Sanda Rapa (ed.), Riga 2012, p. 37-39.
- Mytnik I., *Najmenuvannâ žinok šlâhtânok na Volini u XVI-XVII st.* [in:] „Language and society. Mova i suspil'stvo”, vip. 1, 2012, s. 76-85.
- Mytnik I., *Imiennictwo i sposoby identyfikacji polskich szlachcianek w województwie wołyńskim w XVI-XVIII wieku* [w:] “Visnik L'vivs'kogo universitetu”, vip. 56, 2012, s. 306-315.
- Mytnik I., *Imiennictwo przedstawicielek stanu mieszczańskiego i chłopskiego w ziemi wołyńskiej w XVI-XVIII wieku* [w:] *Studii z onomastiki ta etimologii 2011-2012*, pod red. O. Karpenko, V. Šul'gača, Kiïv 2012, s. 170-179.

- Mytnik I., *Imiennictwo szlachty polskiej w dawnej ziemi wołyńskiej* [w:] *Niejedno ma imię... Prace onomastyczne i dialektologiczne dedykowane Profesor Ewie Wolnicz-Pawłowskiej*, pod red. E. Dzięgiel, T. Korpysza, Warszawa 2013, s. 289-299.
- Mytnik I., *Antroponimia szlachty ukraińskiej i bojarów w XVI-XVIII w.* [w:] „*Studia Ucrainica Varsoviensia*”, t. 1, 2013, s. 189-205.
- Mytnik I., *Imiennictwo szlachty polskiej w ziemi chełmskiej w XVI wieku* [w:] *Mova v dzerkali osobistosti*, za red. V. Grešuka, Īvano-Frankivs'k 2013, s. 94-107.
- Mytnik I., *Slovânskij sloj v antroponimikone pol'sko-ukrainskogo pogranič'â v XVI st.* [v:] *Onomastikas pētījumi. Onomastic Investigations*, Ojārs Bušs, Renāte Silina-Pinke, Sanda Rapa (ed.), Rīga 2014, c. 187-197.
- Mytnik I., *Środki indywidualizacji szlachty polskiej w ziemi chełmskiej w XVII wieku* [w:] „*Studia Ucrainica Varsoviensia*”, t. 2, 2014, s. 113-120.
- Mytnik I., *Rodzime i obce. Z badań nad imiennictwem pogranicza polsko-ukraińskiego w XVI-XVII wieku* [w:] „*Typologiâ ta funkcii movnih odinic*”, nr 1, 2014, s. 281-294.
- Mytnik I., *Interferencja międzyjęzykowa w imiennictwie ziemi chełmskiej na tle kontaktów polsko-ukraińskich w dawnej antroponimii* [w:] *Tendencii rozvitku ukrains koileksiki ta gramatiki*, za red. Ī. Kononenko, Ī. Mitnik, S. Romanūk, č. I, seria „*W kręgu języka, literatury i kultury*”, t. III, Warszawa 2014, s. 168-187.
- Mytnik I., *Identyfikacja mieszkańek pogranicza polsko-ukraińskiego w XV–XVII wieku* [w:] *Beiträge zum 18. Arbeitstreffen der Europäischen Slavistischen Linguistik (Polyslav)*, 18, pod red. E. G. Rubio, M. Falkowskiej, E. Kislovej, M. Stępień, Wiesbaden 2015, s. 177-185.
- Mytnik I., *Antroponimia szlachty ukraińskiej ziemi wołyńskiej i chełmskiej w XVI wieku* [w:] „*Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej*”, t. 8, Warszawa 2015, s. 113-124.
- Mytnik I., *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI-XVII wieku*, Warszawa 2017.
- Mytnik I., *Słownik historyczno-etymologiczny antroponimów ziemi chełmskiej (XVI-XVII wiek)*, Warszawa 2017.
- Mytnik I., *Antroponimia mieszczańska na obszarach kontaktowych polsko-ukraińskich w XVI-XVII wieku* [w:] „*Studia Ucrainica Varsoviensia*”, t. 6, Warszawa 2018, s. 225-236.
- Mytnik I., *Nazwiska mieszczan ukraińskich w ziemi chełmskiej w XVI wieku* [w:] *S"stoânie i problemi na bâlgarmeata onomastika. State and problems of Bulgarian onomastics / 15. Materiali Otmeždunarodnata naučna konferenciâ S"stoânie, problemi i tendencii v razvitiето naonomastikata i onomastičnite proučvaniâ v načaloto na III-to hilâdoletie (Veliko T"rnovo, 4-5 noemvri 2016 g.)*, A. Petkova (red.), Veliko T"rnovo: Sv. Sv. Kiril i Metodij 2018, s. 175-184.
- Mytnik I., *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI-XVII wieku*, e-book, Warszawa-Lublin 2019.
- Olejnik M., *Określenia dodatkowe z sufiksem -ko w starostwie grabowieckim XVI-XVIII wieku* [w:] *Kleszczele, Podlasie, Ukraina. Księga jubileuszowa ku czci doktora Mikołaja Roszczenki w 75-lecie urodzin*, pod red. G. Kuprianowicza, R. Wysockiego, Kleszczele 2017, s. 241-253.
- Olejnik M., *Antroponimy z formantem -uk, -czuk da przykładzie starostwa grabowieckiego (XVI-XVIII w.)* [w:] „*Slavica*”, 46, Debreczyn 2017, s. 28-37.

- Olejnik M., *Imiennictwo Żydów starostwa grabowieckiego XII-XVIII wieku* [w:] „Slavia Orientalis”, 47, nr 2, 2018, s. 279-292.
- Olejnik M., *Określenia dodatkowe szlachty z sufiksem -ski w starostwie grabowieckim w XVI wieku* [w:] „Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej”, 11, 2018, s. 281-296.
- Olejnik M., *Antroponimia starostwa grabowieckiego (XVI–XVIII w.)*, Lublin 2019.
- Pavliv Ū., *Obrazi ukraïns'ko-pol's'kogo pogoriččâ Perïodu drugoi svïtovoi vijni (za materialami spogadiv žïnok, deportovanih iz Holmšïni)* [in:] „Novitnâ doba”, vip. 1, 2013, c. 181-200.
- Pluskota T., *Nazwy miejscowe ziem ruskich Rzeczypospolitej XVI-XVIII w. Toponimia Ukrainy i pogranicza polsko-ruskiego*, Bydgoszcz 1998.
- Pluskota T., *Imiona chrześcijańskie w nazewnictwie miejscowym ziem ruskich Rzeczypospolitej od XVI do XVIII wieku* [w:] „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, 36, Warszawa 2000, s. 219-231.
- Rieger J., *Imiennictwo ludności wiejskiej w ziemi sanockiej i przemyskiej w XV w.*, Wrocław 1977.
- Rieger J., *Dawna granica polsko-ukraińska w okolicach Sanoka i Przemyśla w świetle antroponimii* [w:] *Antroponimia słowiańska*, pod red. E. Wolnicz-Pawłowskiej i J. Dumy, Warszawa 1996, s. 259-269.
- Rudolf-Ziółkowska E., *Uwagi o antroponimii ziemi łuckiej w XVII-XVIII wieku (na podstawie Albumu studentów Akademii Zamojskiej z lat 1595-1781)* [w:] „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. 36, 2000, s. 109-119.
- Schendl H., *Multilingualism, Code Switching, and Language Contact in Historical Sociolinguistics* [in:] *Historical Sociolinguistics*, Juan Manuel Hernandez-Campoy, Juan Camilo Conde-Silvestre (ed.), 2012, p. 520-533.
- Sharifian F., *Language and Culture: Overview* [in:] *The Routledge Handbook of language and culture*, Farzad Sharifian (ed.), London – New York 2015, p. 3 -17.
- Sovtis N., *Ukraïns'ko- pol's'ke pogoriččâ âkmovno- kul'turnij fenomen* file:///C:/Users/user/Downloads/slzb_2013_17_26.pdf [18.04.2020].
- Suhomlinov O., *Ukraïns'ko-pol's'ke kul'turne pogoriččâ v literaturï: vid Renesansu* [v:] „Kiïvs'ki polonistični studii”, t. 7, „Ukraïns'ka škola” v literaturï ta kul'turï. Ukraïns'ko-pol's'ke pogoriččâ”, Zb nauk. prac', Kiïv 2005, s. 153-165.
- Suhomlinov O., *Kul'turni pogoriččâ: novij poglâd nastaru problemu*, Donec'k 2008.
- Suhomlinov O., *Etnokul'turnij diskurs u literaturï pol's'ko-ukraïns'kogo pogoriččâ XX stolittâ*, Donec'k 2012 <http://suchomlynov.pl/assets/files/publikacje/Monografia-doctor.pdf> [18.04.2020].
- Szulowska W., *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*, Warszawa 1992.
- Szulowska W., *Nazwy osobowe mieszczan Trembowli i Zbaraża w XVII w.* [w:] *Między Wschodem a Zachodem*, cz. IV. Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim, pod red. J. Bartmińskiego i M. Łesiowa, Lublin 1992, s. 175-181.
- Szulowska W., *Losy derywatów z sufiksem *-ę (-ęta, -enie) w antroponimii polskiej i ukraińskiej* [w:] *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, „Język na Pograniczach”, nr 11, Warszawa 1994, s. 171-177.
- Szulowska W., *Antroponimia profesorów i uczniów Liceum Krzemienieckiego z 1824 roku* [w:] *Studia Linguistica in honorem Edvardi Breza*, Bydgoszcz 2008, s. 244-250.

- Wolnicz-Pawłowska E., *Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie ruskim*, Wrocław 1978.
- Wolnicz-Pawłowska E., *Z dawnej antroponimii lemkowskię. Nazwy kobiet z sufiksem -anka [w:] Nazwy własne a wyrazy pospolite w języku i tekście*, pod red. H. Borka, S. Kochmana, Opole 1986, s. 251-258.
- Wolnicz-Pawłowska, *Dawne lemkowskię nazwy kobiece na tle antroponimii sąsiednich gwar [w:] „Onomastica”, XXX, 1986, s. 133-141.*
- Wolnicz-Pawłowska E., *Z dawnej antroponimii ziemi sanockiej [w:] Dzieje Lubelszczyzny, t. VI, cz. 4, Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*, pod red. J. Bartmińskiego, M. Łesiowa, Lublin 1992, s. 183-189.
- Wolnicz-Pawłowska E., *Antroponimia lemkowskię na tle polskim i słowackim*, Warszawa 1993.
- Wolnicz-Pawłowska E., *Lemkowskię imiona kobiece [w:] „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. 33, 1996, s. 275-295.*
- Wolnicz-Pawłowska E., Szulowska W., *Antroponimia polska na kresach południowo-wschodnich XV-XIX wiek*, Warszawa 1998.

Стаття присвячена формуванню лінгвістичної інтерпретації про взаємодію мови та культури польсько-українського пограниччя. Матеріал для аналізу: онімні системи української та польської мов, які розглядаються як культурний продукт міжособистісної та міжетнічної комунікації й елемент системи мови, а також створена у працях польських ономастів інваріантна наукова теорія (за ключовими теоретичними концептами, традицією аналізу і водночас наступністю в розвитку лінгвістичного знання). Здійснений у статті аналіз дозволяє виокремити типові для предметного поля соціолінгвістики лінгвістичні показники взаємодії мови та культури. Це зв'язки та поняття: *мова- територія, мова- етнос, мова- суспільні прошарки, мова- стать, суспільні функції польської мови, нестандартизовані правописні системи*. Лінгвістичні показники розкривають своєрідні механізми функціонування пограниччя в історичній пам'яті та колективній свідомості, маркуючи роль мов на цих територіях як чинник простору та культурний маркер і наближаючи нас до розуміння соціальних відносин носіїв мов у XV -XIX ст.

Ключові слова: культура польсько-українського пограниччя, ономастичні системи, лінгвістичне знання, лінгвістичні маркери взаємодії мови та культури.

ON LINGUISTIC INDICATORS OF LANGUAGE-CULTURE INTERACTION EXEMPLIFIED BY THE ANALYSIS OF THE POLISH-UKRAINIAN BORDER TERRITORIES IN THE FIFTEENTH-NINETEENTH CENTURIES

The article is devoted to the formation of a linguistic interpretation of the interaction of language and culture of the Polish-Ukrainian border territories. The material for the analysis includes nomic systems of Ukrainian and Polish languages, which are considered

as a cultural product of interpersonal and interethnic communication and an element of the language system, as well as invariant scientific theory created in the works of Polish onomastics (according to key theoretical concepts, tradition of analysis, and continuity in linguistic knowledge). The analysis performed in the article allows us to single out the linguistic indicators of the interaction of language and culture typical for the subject field of sociolinguistics. These are connections and concepts: *language-territory*, *language-social strata*, *language-gender*, *language-ethnicity*, *social functions of the Polish language*, and *non-standardized spelling systems*. Linguistic indicators reveal the peculiar mechanisms of the border in the historical memory and collective consciousness, marking the role of languages in these areas as a factor of space and cultural marker and bringing us closer to understanding the social relations of native speakers in the fifteenth-nineteenth centuries.

Key words: culture of the Polish-Ukrainian border territories, onymic systems, linguistic knowledge, linguistic markers of language and culture interaction.

zgłoszenie artykułu: 15.05.2020

przyjęcie artykułu do druku: 19.06.2020